

Barat VÜSAL

*Bəri gəlgi, başım baxtı, evim taxtı,
Topuğuna sarmaşanda qara saçım!*

"Dədə Qorqud"dan

...Keçir zülfündə dövrənim.

Seyid Mir Həmzə Nigari

*Sənin saçlarına qələbə çalmaqda
kömək edən tilsim kimi baxıram.*

Cüzeppe Madzini

*Vəfasız bildiyim dünyaya ancaq
Sənin saçlarınla bağlanmışam mən.*

Bəxtiyar Vahabzadə

Təsəvvüf ədəbiyyatında Merac heç də göylərin son qatına qalxmaq, Allahla görüş məsələsiylə məhdudlaşmır.

Gözəlin üzünü, gözünü, qasını, zülfünü, xalını görmək və dəlicəsinə ilahi eşqlə ona vurulmaq da Merac sayılır.

Nəsimi öz şeirlərində zülfü "Bəxtimin şamı", "Allah kölgəsi", "Bərat gecəsi", "Şəbi-yelda" kimi dəyərləndirib.

O qəzəllərindən birində dörd əsgərdən söhbət açır, deyir ki, hələ indiyəcən elə bir qoşun (ləşgər) olmayıb ki, həmin dörd əsgər tərəfindən məğlub edilməmiş olsun. O əsgərlər bunlardır: Göz, qaş, xal, saç (zülf).

Nəsimiyə görə Allah sirrini gözəlin saçına əmanət etmişdir.

"Gözəl, sənin zülfünü görəndə and olsun gecəyə!" - deyirlər.

Bu isə adi gecələrdən biri deyil, Xaqaninin təbirincə desək, Merac gecəsidir.

Xaqani bunu da yazırdı ki, İsgəndərlə Xızır Dirilik suyu axtarmaq üçün gözəlin saçlarının zülmətinə səfər etmişdir. O, qeyd edir ki, bir gün könlünü itiribmiş. Üç gündü onu gəzirmiş. Gəlib bir quzu otaran uşağa rast olur. Uşaq "nə axtarırsan?" - deyəndə şair deyib ki, könlümü axtarıram. "Mən yerini bilirəm" -deyə uşaq şairə bir gözəlin zülfünü nişan verib: -Odur bax, sənin könlün o gözəlin zülfündədir!

...Şairlər də çox vaxt düşünüblər ki, "könlün yeri bir gözəlin zülfündədir".

Bu fikrin açımına F.Əttar "Quşların söhbəti" əsərində belə bir aydınlıq gətirib: "Bir neçə məşuqi-Tusi, o sirr dənizi müridlərinə dedi ki, daima yanın, əriyin! Eşq dərdindən tamamilə yanıb əridinizsə, zəiflikdən tükə döndünüzsə, iş düzəldi, deməkdir. Varlığın bir tük kimi incələndə, sevgilinin zülfündə qonaq olar, yer tutarsan".

"Könlüm gedir əlimdən, rəhm eylə sən xudaya" - deyə haray çəkən Hafiz də

könlün yerini dəqiq bilirdi. "Könlü saçında yer tutdu... Altı cəhətin altısında da zülfü və xalı gördüm".

*Saçınla könlümün əhdi vəfa oldu, vəfa,
Çünki, vəfa böyü gəlir
daim saçın əhdi qərarından"-*

deyən Nəsimi yaxşı bilirmiş ki, möminin (aşıqın) keçdiyi yerdən ətir qoxar. Zülfədən gələn ətir də vəfa (əhd günündə) gələn ətirdənmiş.

Bu mənada saçın ətri İsa nəfəs-ölü dirdən nəfəs hesab olunması da Hafizin gözündən yayınmayıb:

*...Səbəbsiz olmazmış mütrüb meyə mail,
Ətirli gördü könlü, zülfünü məkan etdi.*

*...Qərblilik axşamı etdim namaz yerində fəğan,
Sənin zülfünə açdım qərribə bir dastan.*

Orta əsrlər Azərbaycan şairi Sururi də öz könlünü zülfə axtarıb:

*Ənbərafşan zülfüvə irmək dilər cana, könlü,
Allah-Allah, nə uzaq sevdaya
düşmüş dərdmənd.*

Göründüyü kimi, zülf hardadır, könlü də ordadır.

Zülfə bu qədər vurğunluq, heyranlıq nəylə əlaqədardır? Zülfə əbədiyyət nişanı gizlənilibmiş. Belə olmasaydı, Nəsimi deməzdi:

Çün buldu Nəsimi əbədi ömrü saçında.

Saçın bir sirri də başlangıcı olmayan Əzəldir. (Ən gec çürüyən və bəlkə heç vaxt çürüməyən də saçdır.)

Zülfə ruhların yuvalandığını iddia edən Nəsimi istisna olmaqla əksər klassik şairlər könlün zülfə qərar tutduğundan danışblar, yazıblar. Xəyyam da:

*Pərişan saçına uzatdımsa əl,
Ona məhəbbətdən bağladım əməl.*

*Saçlarında gördüm dəli könlümü,
Odur, əl uzatdım ona, ay gözəl!*

Zülf niyə dağılırmış, pərişan olurmuş? Sən demə, üzdən ayrı düşəcəyi qorxu-su üzündən!

Üzə tökülmüş zülfə (telə) "Nur-Əl-an-nur" (Nur üstü nur) demişlər.

Zülfün qaralığına baxmayın. O da nurmuş, nur mənbəyiymiş:

*Qara gözün, qara qaşın, qara xalın,
Qara saçın məni nura qovuşdurdu.*

Nəsimi

Vaqifə qoşulub az qala demək istəyirsən:

*Bulud züflü, ay qabaqlı gözəlin,
Duruban başına dolanmaq gərək!*

Abbas Tufarqanlı sevgilisinin züfləri-nin sayına qədər bilirmiş:

*Abbas deyər: dünyada gün ikidir,
İki ləldi, iki gövhər, iki dürr.
Zülfü on iki min altmış ikidir,
Leylətül-Qədirə müxtəsər olub.*

Hafiz də hesab edib ki, zülfün sözünü müxtəsər etmək olmaz:

*Hafiz necə zülfün sözünü müxtəsər etsin,
Dillərdədir o ta ki, qiyam etsə qiyamət.*

XIX əsr Azərbaycan şairi Ağakərim Salik də belə düşünürdü:

*Zülfü -hədisini, şəbü-hicran əzabını,
Qılsam nə qədər ki, yenə müxtəsər gələr.*

Əslində bu misralarda da zülfün əbədiyyəsinə işarə edilməşdir.

...Aşıqlar zülfü şənəyə (darağa), Səbə yelinə qısqanmışlar.

Zülfün səbə yeliylə dostluğu, yaxınlığı təsadüfi deyil.

Seyid Nigari də elə bunu deyir. Deyir ki, səbə yelinə sübhədən yalvarıram ki, "Taki, verə xəbər zülfədən". Başqa bir qəzəlində "Ömrüm uzanır, ancaq bu ömrün zülfün kimi uzanmasını istəyirəm" - deyib.

Aşıq Ələsgər hörükləri topuğunu öpən gözəlləri görəndə ilhamı coşarmış. Bir də belə deyən olacaqmı görəsən:

*Axşam-sabah, çeşmə, sənin başına
Şahmar zülfü pərişanlar dolanır.*

Hardan olacaq ki?! Elə Ələsgərin bur-

*Neyçin onun məskənin zənciri-zindan etdilər?
...Gözlərin süzmüş və üzmüş canını aşıqlərin,
Asılı zülfündə yüz min Şibliüvü-Mənsur idi.*

Zülf aşıqın əl-qolunu bağlamaqda zəncirdən daha önəmlidir: Məşhur türk aşıq - şairi Ərzurumlu Əmrah deyir:

*Bu zəncirlə bağlasanız əylənməz,
Əmrahı zülfüylə yar əyləndirir.*

Həbibə sanır ki, gözəl zülfünü dağıtsa Günəşin, Ayın üzünü örtər.

Yuxarıda zülfü görməyin meraca gedib-gəlməyə bərabər olduğunu demişdik. Mirzə Ələkbər Sabir də bunu təsdiq edir:

*Qabə-qövseyin qaşın, leylətül əsra zülfün,
Tapmusan mərtəbəyi hüsnə sən meracı!*

Buzovnalı şair Məşədi Azərsə belə düşünüb ki, zülfün təfsirini etmək çox çətinlik törədir, çox pərişanlığa səbəb ola bilər:

*Uzanır söz, araya gəlsə hədisi-zülfün,
Çox pərişanlıq olur şərhini təfsir etsəm.*

Hədisi-Zülf yaxud zülfün dastanı

Esse

nundan gözəllərin özü tökmədimi zülf dastanını. Yoxsa Ələsgər axırda yana-yana deyərdimi ki:

*...Kəsilib qısa tellərin,
Batıbdır yasa tellərin.*

Zülf şəninə hədislər danışanlar, qoşmalar, qəzəllər yazanlar, dastanlar deyönlər bayatılar da söyləmişlər:

*Əzizim bağda dara,
Zülfünü bağda dara.
Vəfalı dostdan ötrü
Şamı gəz, Bağdad ara!*

Zülfün, tellərin magik gücünə inam min illər boyu xalqın yaddaşına hopub, nəsilədən-nəslə vəərəsə kimi ötürülüb.

Məşədi Abbas Buzovnalı belə yazır:

*Kimin başında yox sevdəyi-zülfü-yar aləmi,
Əbəz sərməyeyi ömrünü sərf etdi, zərər qıldı.*

...Zülf müqəddəsdir. Müqəddəs yeddi-liyə daxildir. (4 kirpik+2qaş+1saç=7)

Zülf müqəddəs olmaqla yanaşı əbədi sevgi rəmzidir. "Mişkin saçına səcdə etdim" deməklə aşıq - şair Nəsimi zülfə də səcdə etməyin tərəfdarı olub.

Aşıqlar üçün Dar ağacı bizim təsəvvür etdiyimiz yer ha deyil, - gözəlin zülfüy-müş.

...Canını verdi Nəsimi çün saçının zəncirinə,

Klassik Azərbaycan şairləri arasında az qala bir şair belə tapmaq olmaz ki, deməsin: "Çün zülfü-yarə bəndəm".

Ağadadaş Münuri

*Vurmagili şənəni zülfü-pərişanına,
Bais odur, könlümə dəysə, əziyyət verir.*

Abdulla Şaiqin bir qəzəlində də könlü zülfün yanında, zülf olan yerdədir.

*Qıldım bu qəmli könlümü tel-tel, nişan-nişan,
Gördüm o qarə tellərini mən əbəz-əbəz.*

Hüseyn Cavid də öz könlünü zülfə veribmiş. Hətta zülf üstə zindanə də düşmüş.

*Verdim o gün ki, zülfü-pərişanə könlümü,
Saldı nigar o zülfə zindanə könlümü!*

Əliağa Vahid zülfə əsir düşmək üçün əldən-ayaqdan gedir, deyir:

*Vəslin həvəsin indi başımdan necə çıxsın,
Zülfündə əsirəm, əgər azad eləsən də.*

M.H.Şəhriyar xəncər qaşla qara zülfün oyununu "Ləzgi rəqsi"nə bənzədib:

*İti xəncər qaşın ilə qara zülfün oyunu
"Ləzgi rəqsi"nin adı şeirdə Qafqaz selidir.*

Qarabağlı Mirzə Məhəmməd Katibə